

Васечко Л.І.,

ст. викладач Київського національного університету технологій і дизайну

АЛГОРИТМ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ РОЗПОДІЛУ НАРАХУВАНЬ НА ФОНД ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

Наведено систему показників, що характеризують взаємозв'язки фонду оплати праці та відповідних нарахувань. Представлено варіантні розрахунки зміни фонду оплати праці та показників, що визначаються на його основі при різних ставках нарахувань на фонд оплати праці. Обґрунтовано та запропоновано вдосконалену схему розподілу нарахувань на фонд заробітної плати в Україні.

The system of indicators characterizing the interrelations between the foundation of Wages and corresponding accounts are provided. The variant calculations of the foundation's of Wages changes are presented. A new well-grounded and improved scheme of different rate accounts of the Foundation of Wages in Ukraine is introduced.

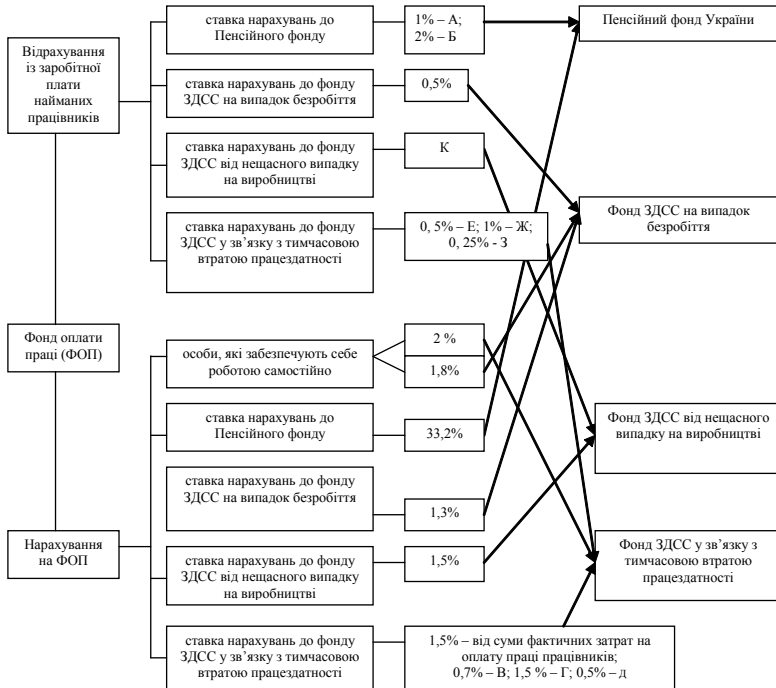
На сьогодні соціально-майнова диференціація українського населення посилюється, а тому проблеми соціального захисту набувають досить актуального змісту. Система соціального захисту має, на наш погляд, включати не лише виплату гарантованих допомог та компенсацій, а й створення правових та економічних умов по забезпеченню захисту прав громадян в отриманні основних соціальних гарантій у сфері доходів населення. Водночас одним із найважливіших завдань реформування системи соціального страхування є забезпечення стійкої зацікавленості кожної людини у соціальному страхуванні, що втілюється дією стимулюючої функції соціального страхування. Лише при вирішенні цієї проблеми відрахування у цільові соціальні фонди будуть розглядатися кожною застрахованою особою не як додатковий податок на користь держави, а як основа для захисту його інтересів при настанні страхового випадку.

Зазначимо, що економіка, яка базується на низькій вартості робочої сили, не стимулює якісне відтворення людського ка-

піталу та процес нагромадження. За таких умов стримується й розвиток соціальної сфери, зокрема формування ресурсів пенсійного забезпечення, страхових фондів. Тому першочерговими виявляються заходи, що забезпечуватимуть збільшення вартості робочої сили, насамперед у сфері оподаткування оплати праці. Відзначимо, що оплата праці є складовою виробничого процесу, необхідною частиною витрат на виробництво, а її рівень значною мірою є визначальною характеристикою впливу на фінансові результати господарської діяльності.

В Україні загальнообов'язкове державне соціальне страхування фінансується за рахунок страхових внесків до відповідних соціальних фондів, які сплачують роботодавці (страхувальники). Зауважимо, що страхові внески нараховуються на фонд оплати праці, який на сьогодні виступає базою стосовно нарахувань до фондів цільового призначення – Пенсійного, від нещасних випадків та професійних захворювань, безробіття, тимчасової втрати праездатності. Тобто, обсяг фонду оплати праці прямо пропорційно визначає величину всіх нарахувань, які формуються на його основі. З одного боку, обов'язкові платежі, що нараховуються на фонд оплати праці, сприяють залученню необхідних фінансових ресурсів, а з іншого – високі ставки обов'язкових платежів погіршують ринкові позиції підприємств, знижують їхню конкурентоспроможність, викликають подорожчання продукції. Це свідчить про податковий тиск на фонд оплати праці, що негативно впливає як на виробничу, так і на економічну діяльність в країні в цілому.

З точки зору зниження податкового навантаження та можливих наслідків стосовно формування як обсягів податкових надходжень від прибуткового податку з громадян, так і обсягів відповідних фондів, широта використання фонду оплати праці як бази оподаткування різними податками, ставить підвищені вимоги до регулювання розмірів ставок цих податків, їх обґрунтування та оцінки. У зв'язку з цим важливо більш детально розглянути систему формування відповідних ставок нарахувань щодо фонду оплати праці стосовно основних фондів соціального призначення. Чинна схема розподілу нарахувань на фонд заробітної плати в Україні станом на 2007 рік репрезентована на схемі 1.

Схема 1: Чинна схема розподілу нарахувань на фонд заробітної плати в Україні станом на 2007 рік

Як бачимо із схеми 1, чинна система оподаткування фонду заробітної плати в цілому забезпечує надходження до соціальних цільових фондів. Зокрема, у 2007 році в розмірі 33, 2% здійснюються нарахування до Пенсійного фонду для юридичних осіб, для фізичних осіб ставка нарахувань до Пенсійного фонду становить 1% від суми фактичних затрат на оплату праці, якщо сукупний оподатковуваний дохід не перевищує 150 грн. (А); 2% – від суми фактичних затрат на оплату праці, якщо сукупний оподатковуваний дохід перевищує 150 грн. (Б). До фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття – 1,3% і 0,5% відповідно для юридичних та фізичних осіб, ставка нарахувань до фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві становить 1,5% для юридич-

них осіб, для фізичних осіб за чинним законодавством страхові тарифи встановлюються відповідно до класу професійного ризику виробництв та окремих галузей економіки (К). До фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності юридичні особи сплачують 1,5% від суми фактичних затрат на оплату праці працівників, – 0,7% – від суми затрат на оплату праці найманих працівників-інвалідів на підприємствах та в суспільних організаціях інвалідів, де кількість інвалідів складає не менше 50% від загальної чисельності працюючих та за умови, що фонд оплати праці таких інвалідів складає не менше 25% суми затрат на оплату праці (В); 1,5% – від суми затрат на оплату праці інших працівників на підприємствах і в суспільних організаціях інвалідів за вказаними умовами (Г); 0,5% від суми затрат на оплату праці найманих працівників для підприємств та організацій товариств УТОГ і УТОС (Д); фізичні особи – 0,5% від суми оплати праці найманих працівників, зарплата яких нижча за прожитковий мінімум, встановлений для працездатної особи (Е); 1% від суми оплати праці найманих працівників зарплата яких вища за прожитковий мінімум, встановлений для працездатної особи (Ж); 0,25% від суми оплати праці найманих працівників-інвалідів, які працюють на підприємствах та в організаціях товариств УТОГ і УТОС (З) [1].

Зазначимо, що згідно із Концепцією реформування податкової системи України [2] передбачається, що основним джерелом фінансування у системі соціального страхування буде єдиний соціальний внесок, тобто канал розподілу доходів від оподаткування фонду оплати праці буде єдиним, замість існуючих нині чотирьох. На сьогодні існує урядовий законопроект щодо впровадження єдиного соціального внеску. В ньому з метою стимулювання зростання заробітної плати пропонується встановити диференційовану шкалу ставок внеску залежно від перевищення об'єктом нарахування, яким визначається фактичний фонд оплати праці, розміру встановленого прожиткового мінімуму для працездатних громадян [3]. Зокрема, внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, за даним законопроектом сплачуватимуться консолідовано і повинні складати 37% від об'єкту нарахування у разі, якщо сума об'єкту нарахування для застрахованої особи не перевищує розміру

встановленого прожиткового мінімуму для працездатних громадян; 30% від об'єкту нарахування у разі, якщо сума об'єкту нарахування для застрахованої особи перевищує розмір встановленого прожиткового мінімуму для працездатних громадян, та не є більшою за два розміри таких прожиткових мінімумів; 25% від об'єкту нарахування у разі, якщо сума об'єкту нарахування для застрахованої особи перевищує два розміри встановленого прожиткового мінімуму для працездатних громадян, та не є більшою за сім розмірів таких прожиткових мінімумів. З суми перевищення об'єкту нарахування більш ніж сім прожиткових мінімумів для працездатних громадян страхові внески не нараховуються та не сплачуються.

На наш погляд, такий підхід є певним чином виправданим, оскільки підприємцю простіше перерахувати кошти лише до одного фонду, заповнюючи при цьому менше бухгалтерських, фінансових та податкових форм звітності. До того ж, за таких умов є більше гарантій рівномірного забезпечення формування фондів, що здійснюють різні види соціальних виплат. Однак слід зауважити, що даний підхід є запозиченим з радянської системи за своєю методологією визначення бази нарахувань внесків на пенсійне та соціальне страхування, а саме на фонд оплати праці. Це свідчить про те, що джерелом формування фінансової бази обов'язкового соціального страхування постають не внески застрахованих осіб, а соціальний податок, який є власністю держави та принципово відрізняється за своєю природою та функціями від страхових внесків. У підсумку соціальне страхування втрачить свою економічну основу.

З метою реформування соціального страхування, зокрема на тлі чинної схеми розподілу нарахувань на фонд заробітної плати, автором запропонована нова схема розподілу нарахувань, що включає в себе запровадження трьох видів нарахувань, а саме – 27,5% до Пенсійного фонду (з подальшим розщепленням надходжень коштів на солідарні та індивідуальні), 5% в Державний соціальний фонд (з подальшим розщепленням надходжень коштів за видами соціального страхування) та відрахування з найманих працівників у вигляді диференційованої ставки 3% (схема 2).

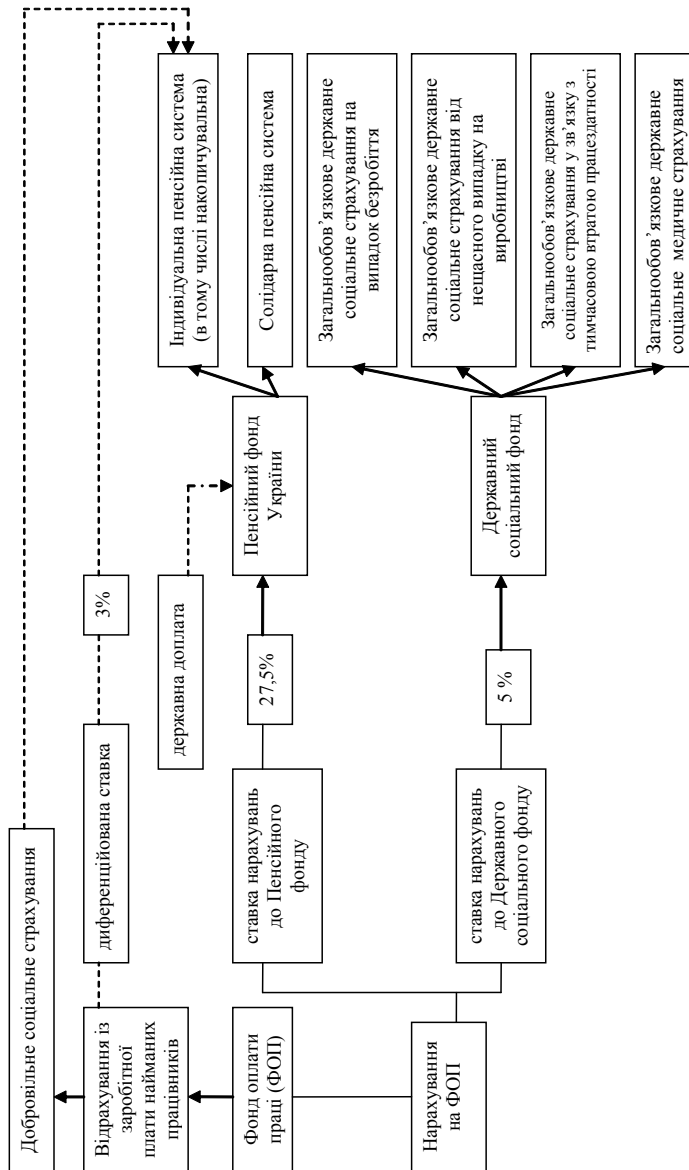

Схема 2: Запропонована схема розподілу нарахувань на фонд заробітної плати в Україні

Зазначимо, що держава може впливати на фонд заробітної плати, з одного боку, через напрями використання відрахувань на фонд оплати праці, а з другого – через відпрацювання варіантів рівня ставок нарахувань на нього. На наш погляд, залежність зміни формування надходжень відповідних статей доходів позабюджетних фондів від двох складових – фонду оплати праці та податкових ставок, які застосовуються до нього, – можна визначити шляхом розрахунку відповідних коефіцієнтів, які характеризує відносні зміни величин нарахувань щодо фонду оплати праці за окремою статтею доходів позабюджетного фонду в цілому.

Досліджувати необхідно, на наш погляд, оцінку можливих змін показників, що обчислюються за формулами (1-5) при зміні параметрів оподаткування: ставок нарахувань на фонд оплати праці, їх розподілу між позабюджетними фондами. В дослідженні пропонуємо застосовувати параметри оцінки зміни цих показників, виражені коефіцієнтами зміни перелічених показників, через такі умовні позначення: а – коефіцієнт зміни фонду оплати праці; b – коефіцієнт зміни нарахувань на фонд оплати праці; с – коефіцієнт зміни витрат на оплату праці; d – коефіцієнт зміни надходжень до Пенсійного фонду; g – коефіцієнт зміни надходжень коштів, що формують Державний соціальний фонд.

Зауважимо, що значення коефіцієнта, яке дорівнює одиниці, означає незмінність показника у прогностному періоді, а таке, що менше або більше від одиниці, свідчить відповідно про його зменшення або збільшення.

Таблиця 1
Система показників, що характеризують взаємозв'язки ФОП та відповідних нарахувань

№	Формули	Умовні позначення
1	$НФОП = ФОП * C_{\text{фоп}}$	$C_{\text{фоп}}$ – ставка нарахувань на фонд оплати праці; ФОП – фонд оплати праці;
2	$ОП = ФОП + НФОП = \text{ФОП}(1 + C_{\text{фоп}})$	ОП – витрати на оплату праці

3	$PF = FOP * C_{PF} +$ $+ FOP * C_{FPI} =$ $= FOP (C_{PF} + C_{FPI})$	C_{PF} – ставка відрахувань до Пенсійного фонду, яку застосовують до доходів фізичних осіб; C_{FPI} – ставка відрахувань до Пенсійного фонду, яку застосовують до фонду оплати праці юридичних осіб; ПФ – надходження до Пенсійного фонду.
4	$FSS = FOP * C_{FSS}$	C_{FSS} – ставка відрахувань до Фонду соціального страхування; ФСС – надходження до Фонду соціального страхування
5	$CF = FOP * C_{FOP} +$ $+ FOP * C_{CF} =$ $= FOP (C_{FOP} + C_{CF})$	C_{CF} – ставка відрахувань до Державного соціального фонду фізичними особами; CF – надходження до Державного соціального фонду.
6	$a = \frac{\hat{O}i\ddot{i}}{\hat{O}i\ddot{i}} \frac{2}{1}$	a – коефіцієнт зміни фонду оплати праці за умови застосування нових ставок оподаткування (далі – прогностичний період) (FOP_2) порівняно з умовами застосування діючих ставок оподаткування фонду заробітної плати (далі попередній період) (FOP_1)
7	$\hat{O}i\ddot{i}_2 = a * \hat{O}i\ddot{i}_1$	
8	$b = \frac{i\hat{O}i\ddot{i}_2}{i\hat{O}i\ddot{i}_1} = \frac{\hat{a} * \hat{O}i\ddot{i}_1 * \hat{N}_{OH}_2}{\hat{O}i\ddot{i}_1 * \hat{N}_{OH}_1} = \frac{\hat{a} * \hat{N}_{OH}_2}{\hat{N}_{OH}_1}$	b – коефіцієнт зміни нарахувань на фонд оплати праці у прогностичному періоді ($HFOPI_2$) проти попереднього періоду ($HFOPI_1$);
9	$\hat{d} = \frac{i_2}{i_1} = \frac{\hat{a} * \hat{O}i\ddot{i}_1 (1 + \hat{N}_{OH}_2)}{\hat{O}i\ddot{i}_1 (1 + \hat{N}_{OH}_1)} = \frac{\hat{a} * (1 + \hat{N}_{OH}_2)}{(1 + \hat{N}_{OH}_1)}$	c – коефіцієнт зміни витрат на оплату праці у прогностичному періоді (OP_2) проти попереднього періоду (OP_1);
10	$d = \frac{\hat{D}_2}{\hat{D}_1} = \frac{\hat{N}i\hat{o}\hat{o}_2 + \hat{N}i\hat{o}\hat{i}_2 + \hat{N}i\hat{i}_2 * \hat{a}}{\hat{N}i\hat{o}\hat{o}_1 + \hat{N}i\hat{o}\hat{i}_1 + \hat{N}i\hat{o}_1 * \hat{a}}$	d – коефіцієнт зміни надходжень до Пенсійного фонду у прогностичному періоді (PF_2) проти попереднього (PF_1);
11	$g = \frac{\hat{D}_2}{\hat{D}_1} = a \frac{\hat{N}\hat{a}\hat{a}\hat{n}_2}{\hat{n}\hat{o}\hat{e}\hat{o}\hat{i}\hat{a}\hat{N}_1}$	g – коефіцієнт зміни надходжень коштів, що формують Державний соціальний фонд.

Запропоновані нами формули дозволяють, по-перше, визначитись з величинами зміни показників, що формуються на основі фонду оплати праці, по-друге, їх застосування дозволяє оцінити можливі межі доходів бюджету та позабюджетних фондів при різних розмірах фонду оплати праці та різних ставках податків на фонд заробітної плати. За допомогою наведених

залежностей щодо системи досліджуваних показників можна оцінити ймовірні наслідки введення різних варіантів нарахувань на оплату праці.

Виходячи з того, що завданням системи оподаткування є забезпечення достатніх надходжень до бюджету та позабюджетних фондів, можна прораховувати різні варіанти умов наповнення зазначених фондів. На наш погляд, варто зупинити увагу та трьох таких варіантах.

Так, умовою першого варіанту приймається незмінність абсолютного розміру базового показника – фонду оплати праці. Тобто, заробітна плата, яка виплачуватиметься на руки працівникові залишається незмінною протягом досліджуваного періоду (року).

Варіант 2 враховує незмінність абсолютних розмірів нарахувань на фонд оплати праці. Тобто, перед платниками податків буде стояти завдання забезпечення на такому ж рівні абсолютних розмірів надходжень до Пенсійного фонду та Державного соціального фонду.

Варіант 3 передбачає незмінність абсолютного розміру витрат на оплату праці. Береться до уваги, що сума витрат на оплату праці, яка включає в себе обсяг фонду оплати праці та нарахування на нього, у період застосування нової ставки не зменшиться.

Параметри оподаткування, тобто ставки податків, відомі (див.схему 2).

Зазначимо, що оскільки базовим показником є фонд оплати праці, а отже, визначальним є коефіцієнт a , то у другому варіанті цей коефіцієнт визначатиметься з формули 9, у третьому – з формули 8, отримані ж результати розрахунків за варіантами відображено в таблиці 2.

Враховуючи вищезазначене, зробимо такі висновки щодо першого варіанту. По-перше, якщо суб'єкт господарювання в період зміни (у нашому випадку зменшення ставки нарахувань) не буде змінювати величину базового показника, тобто фонд оплати праці, то на мікрорівні, тобто у виробництві, на 27% зменшаться абсолютні розміри нарахувань на фонд оплати праці ($b=0,733$) і на 28% збільшаться витрати на оплату праці ($c=1,275$). По-друге, з точки зору наповненості бюджету та позабюджетних фондів (макрорівень) мають місце такі зміни показників, що виступають джерелом наповнення вказаних фондів за умови збереження нормативів розподілу нарахувань між фондами, надходження зменшаться на 20% до Пенсійного фонду ($d=0,802$) і на 15% до Державного соціального фонду ($g=0,850$).

Таблиця 2

Залежності та варіантні розрахунки зміни фонду оплати праці та показників, що визначаються на його основі при різних ставках податків на фонд оплати праці

Варіанти	Коефіцієнт зміни ФОП	Коефіцієнт зміни НФОП	Коефіцієнт зміни ОП	Коефіцієнт зміни відрахувань до Пенсійного фонду	Коефіцієнт зміни відрахувань до Державного соціального фонду
	a	b	c	d	g
Перший a=1	1	$\frac{C_{\text{ФОП2}}}{C_{\text{ФОП1}}}$	$\frac{1+C_{\text{ФОП2}}}{1+C_{\text{ФОП1}}}$	$\frac{C_{\text{ПФФ2}}+C_{\text{ПФФ2}}+C_{\text{ПФФ2}}}{C_{\text{ПФФ1}}+C_{\text{ПФФ1}}+C_{\text{ПФФ1}}}$	$\frac{C_{\text{ДФФ2}}+C_{\text{ДФФ2}}}{C_{\text{ДФФ1}}+C_{\text{ДФФ1}}}$
Другий b=1	$\frac{C_{\text{ФОП1}}}{C_{\text{ФОП2}}}$	1	$a \frac{(1+C_{\text{ФОП2}})}{1+C_{\text{ФОП1}}}$	$a \frac{(C_{\text{ПФФ2}}+C_{\text{ПФФ2}})}{C_{\text{ПФФ1}}+C_{\text{ПФФ1}}}$	$a \frac{C_{\text{ДФФ2}}}{\text{сукупна}C1}$
Третій c=1	$\frac{1+C_{\text{ФОП1}}}{1+C_{\text{ФОП2}}}$	$a \frac{C_{\text{ФОП2}}}{C_{\text{ФОП1}}}$	1		
Варіантні розрахунки коефіцієнтів при ставках, відображених на схемі 1					
Варіанти	a	c	b	d	g
Перший a=1	1	0,733	1,275	0,802	0,909
Другий b=1	1,058	1	1,375	1,096	1,243
Третій c=1	1,250	0,790	1	0,864	0,980

За таких результатів можливого впровадження запропонованої нами схеми розподілу відбуватиметься значне зменшення обсягів джерел фінансування соціальних видатків як з бюджету, так і цільових фондів, оскільки зазначені фонди призначені для підтримки малозабезпечених та непрацездатних прошарків суспільства.

Другий варіант передбачав ситуацію, за якою зниження ставки нарахувань на фонд оплати праці не призведе до зменшення абсолютних розмірів таких нарахувань. Розрахунки свідчать, що для цього необхідно збільшувати фонд оплати праці не менше, ніж на 25% (a=1,250). При цьому, при незмінності структури розподілу нарахувань між фондами на 14% зменшиться сума відрахувань до Пенсійного фонду (d=0,864); на 2% зменшаться надходження до Державного соціального фонду (g=0,980).

Тепер щодо третього варіанту, за яким підприємці, намагатимуться не змінювати в цьому періоді абсолютних обсягів витрат на оплату праці. Тенденція надходжень до фондів у третьому варіанті свідчить про те, що надходження збільшаться таким чином: на 10% – до Пенсійного фонду ($d=1,096$) і на 24% – до Державного соціального фонду ($g=1,243$).

Отже, перший та другий варіанти є найбільш допустимими для законно працюючих підприємств, оскільки вони отримують спрощення для ведення бізнесу у вигляді “вивільнення” частини залучених та власних оборотних коштів як у процес виробництва, так і у стимулювання оплати праці без істотної трансформації політики результативності фінансової діяльності.

Абсолютно дійсним є те, що підприємства, краще забезпечені оборотними коштами, будуть направляти їх у виробничі інвестиції, а ті, що мають деякі складнощі, отримують можливість для більш придатного фінансування поточних витрат на оплату праці на нарахувань з подальшим поступовим погашенням заборгованостей по таких платежах.

Третій варіант є найбільш прийнятним для уряду і найбільш очікуваним нами, тому що він передбачає зростання фонду оплати праці.

Наведені підходи щодо визначення розмірів надходжень до бюджету залежно від рівня податкових ставок на оплату праці дають можливість в певній мірі проводити оцінку варіантів дії різних параметрів податкових ставок, ймовірні наслідки введення різних варіантів нарахувань на оплату праці. Водночас, завдяки запропонованій новій схемі розподілу нарахувань виникають сприятливі економічні умови не лише для зниження податкового навантаження на фонд оплати праці, а й для спрощення порядку нарахувань та забезпечення прозорості фінансового механізму соціального страхування.

Література

1. Закон України „Про державний бюджет України на 2007 рік” від 19.12.2006 р. № 489-V.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України „Про схвалення Концепції реформування податкової системи” від 19 лютого 2007 р. № 56-р.
3. Проект Закону України „Про єдиний соціальний внесок” (2122-д).